

2006, 210, 411; SzmBŻ (2006) 414-415; J. Pietrzykowski, *Salezianie w Polsce 1945-1989*, Wwa 2007, 221.

Joanna Nastalska-Wiśnicka

PRZYŁĘSKI BRONISŁAW JAN, ur. 9 II 1905 w Siemierzu k. Tomaszowa Lubel., zm. 11 IV 1980 w Londynie, poeta, dramaturg, tłumacz.

W 1919 wstąpił do Korpusu Kadetów we Lwowie; 1925 w stopniu podporucznika ukończył Oficerską Szkołę Artylerii i Inżynierii w Toruniu i do 1932 służył w 14. Dywizjonie Artylerii Konnej w Poznaniu, gdzie założył pismo i grupę poetycką „Prom”; 1939 wzięty do niewoli, przebywał do 1945 w obozie jenieckim w Murnau; prowadził tam teatr obozowy i współdziałał z L. Schillerem; po wojnie pozostał na emigracji; w Londynie pracował w objazdowym teatrze, kuchni hotelowej, na stacji metra oraz jako terapeuta w szpitalu psychiatrycznym; 1958-70 jako redaktor w dziale kultury Radia Wolna Europa w Monachium tworzył i prowadził audycje biblijne.

Na wczesną twórczość poetycką P. wpłynęło zafascynowanie poezją B. Leśmiana; pierwsze tomy wierszy *Badyle* (Pz 1932) i *Dalekie łąki* (To 1935) charakteryzują się zwięzłością i przejrzystością kompozycji, mistrzostwem pointy oraz specyficznym ukazaniem przyrody poddanej mist. porządkowi; twórczość powojenna P. – *Obrona mgieł* (Lo 1949), *Akord* (Tonbridge 1951) początkowo była obrazem przeżyć obozowych i skupiała się na podstawowych wartościach etycznych, w centrum stawiając człowieka jako istotę poszukującą i twórczą; w późniejszej poezji – *Strofy o malarstwie* (Lo 1953, To 2000) oraz *Wiersze* (Lo 1973) pojawiła się teologia obecności Boga w każdym istnieniu i teistycznie zorientowana filozofia mor.; utwory dramatyczne nawiązują do formy misteryjnej dramatu poetyckiego Th.S. → Eliota (m.in. *Leon I* oraz *Czas pojednany*); P. przełożył *Pieśń o miłości i śmierci korneta Krzysztofa Rilke* (Lo 1977) R.M. Rilkego; pozostał znany i ceniony gł. w środowiskach emigracyjnych; w Polsce ukazały się jego *Poezje wybrane* (Wwa 1987) oraz *Czas pojednany* (Pz 1993).

M.A. Derdowski, LPol II (1985) 820; tenże, *Sytuacja dramaturga na emigracji na przykładzie twórczości Bronisława P.*, Zamość 1986; B. Dopart, PSB XXIX 204-206; M.A. Derdowski, *Przekleństwo mowie. O twórczości Bronisława P.*, Bd 1996; *Literatura polska XX wieku*, Wwa 2000, II 84-85; M.A. Derdowski, *Kalendarz życia i twórczości Bronisława P.*, Bd 2002; T. Radzik, EPEP IV 205.

Paweł Komar

PRZYŁĘSKI LEON abp, ur. 5 X 1789 w Strzeszynie k. Poznania, zm. 12 III 1865 w Poznaniu, prymas Polski.

Pochodził z rodziny szlach. herbu Lubicz, był synem konfederata barskiego Stanisława i Agnieszki z Dembowskich; od 1806 kształcił się w seminarium duch. w Poznaniu, a od 1811 studiował na UW; 1813 jako kleryk, dzięki protekcji stryja Józefa P. (prałat kapituły katedralnej), otrzymał kanonikat poznań.; 1814 przyjął święcenia kapł. w Poznaniu, a nast. został nominowany na egzaminatora prosynodalnego i prokuratora tutejszej kapituły; posiadał beneficja kośc. w Tarnowie (1816) i Śremie (1822); 1823 uzyskał w Rzymie doktorat obojga praw; 1830 został dziekanem poznań. kapituły katedralnej; nast. z inicjatywy abpa M. Dunina był zastępcą oficjała w konsystorzu, faktycznie przewodnicząc tej instytucji; jego działalność oraz kontakty z patriotycznym ziemiaństwem wywołały sprzeciw prus. władz prowincji i pod ich naciskiem 1833 został przeniesiony przez abpa Dunina na urząd prepozyta kapituły katedralnej w Gnieźnie; po śmierci Dunina 1842 objął funkcję administratora archidiecezji; na abpa gnieźn. i poznań. został wybrany 21 X 1844 przez obie kapituły, prekonizację pap. otrzymał 20 I 1845, a 1 IV zgodę Fryderyka Wilhelma IV.

P. przeprowadził istotne zmiany w szkolnictwie i duszpasterstwie (→ gnieźnieńska archidiecezja I 4); dbał o obsadę wakujących placówek duszpast., zwiększył liczbę kleryków w poznań. seminarium z 32 do 111; doprowadził do częściowego wprowadzenia języka pol. jako wykładowego oraz podniesienia ogólnego poziomu kształcenia duchowieństwa; wspierał alumnaty gimnazjalne, z którymi wiązał nadzieję na wzrost powołań

kapł.; 1858 został upoważniony przez rząd prus. do obsadzenia 47 beneficjów i ostatecznego głosu w wyborze kandydatów w 50 parafiach patronatu król.; uzyskał prawo nadzoru w sprawie wydatków budowlanych realizowanych przez państwo jako patrona; dążył do restytucji klasztorów skasowanych w wyniku sekularyzacji prus., a po 1850 sprzyjał inicjatywie osiedlania się w Wielkopolsce zakonników (reformaci – Goruski, Osieczna, Poznań; jezuita – Obra, K. → Antoniewicz Botoz; urszulanka i sercanka – Poznań, M. → Morawska); popierał działalność E. → Bojanowskiego; zobowiązał proboszczów do powoływania Towarzystwa św. Wincentego a Paulo i składania w okresie 6 tygodni relacji z efektów tego przedsięwzięcia; angażował się w akcje charytatywne, m.in. dożywianie ludności (1864 udostępnił kuchnię w oficynie pałacu), założył Tow. Miłosierdzia NMP (→ Miłosierdzia Matka Boża III); dbał o szkolnictwo (w okólniku z 1850 zobowiązał kapłanów do kontroli szkół i frekwencji uczniów); był związany z pismem → „Gazeta Kościelna” (1).

W 1854 P. został oskarżony przez pap. → Piusa IX o lekceważenie życia duchowego w archidiecezjach, ale już 1862 był przez niego chwalony za inicjatywy pastoralne; angażując się w działalność propol. w Prusach, bronił przed represjami przywódców Centralizacji Pozn. (1846) oraz zezwolił duchowieństwu na pracę w komitetach nar. tworzonych 1848 w kontekście wiosny ludów; apelował o popieranie kat. posłów w wyborach do sejmiku prus. (odezwy z 18 i 21 IV 1848); sprzeciwił się demarkacji Wielkiego Księstwa Pozn. na część niem. i pol.; z polecenia P. sporządzono *Promemoria w sprawie nadwyrażania praw Kościoła katolickiego w Wielkim Księstwie Poznańskim od czasów królewsko-pruskiego zaboru* (Pz 1848), w którym broniono praw narodowościowych; poparł działalność → Ligi Polskiej (1); w 50. latach XIX w. doszło do poprawy stosunków P. z władzami prus., co spotkało się z krytyką ze strony pol. opinii publ., złagodzonej po wprowadzeniu patriotów do swego otoczenia (J.N. → Jabczyński, J. → Koźmian). Mimo żądań władz prus. P. nie przeciwstawił się fali manifestacji polit. na ziemiach pol. w 60. latach XIX w., gdy duchowni odprawiali msze żałobne za ojczyznę; po powrocie z Rzymu 1862 był uroczystie witany w katedrze poznań., gdzie wygłasza przemówienia o charakterze nar. oraz o prymasowskich prerogatywach arcybiskupa, co służyło budzeniu pol. ruchu nar.; 1863 piętnował udział duchownych w powstaniu, lecz wbrew żądaniom władz zaborczych nie opublikował okólnika w tej sprawie; nast. został posądzony o nacjonalizm i bierność wobec patriotycznej aktywności księży, stąd w Stolicy Apost. rozpoczęto procedury zmierzające do usunięcia go z Poznania; w rezultacie na początku 1865 otrzymał od pap. Piusa IX (za pośrednictwem kard. G. → Antonello) propozycję przyjęcia godności kardynała i objęcia funkcji pap. doradcy w kwestiach pol. w Rzymie, czemu przeszkodziła jego nagła śmierć.

B.S. Tomczak, *Arcybiskup Leon P. i odrodzenie franciszkanów-reformatorów w Wielkim Księstwie Poznańskim*, PzST 2(1978) 305-318; Z. Zieliński, *Leon P. 1845-1865, w: Na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie i w Poznaniu*, Pz 1982, 161-192; tenże, PSB XXIX 210-212 (bibliogr.); M. Kosman, *Między ołtarzem a tronem. Poczet prymasów Polski*, Pz 2000, 229-232; SBAGn 308-315 (bibliogr.).

Kazimierz Śmigiel

PRZYMIERZA TEOLOGIA (niem. *Föderaltheologie*), nurt teol. w niemieckojęzycznym protestantyzmie reform. XVI i XVII w. stosujący bibl. pojęcie „przymierze” na określenie relacji między Bogiem a człowiekiem jako kontynuacji historii zbawienia w ST i NT.

Geneza t.p. wiąże się z reformacją w Zurychu i obroną chrztu dzieci w teol. sporach ze zwolennikami chrztu dorosłych; 1524-25 U. → Zwingli w debatach teol. i piśmie dotyczącym chrztu *Von der Taufe, von der Wiedertaufe und von der Kindertaufe* (Z 1525) powoływał się na ST, dowodząc, że dzieci są tak samo dziećmi Bożymi jak dorośli, stąd mają prawo do chrztu; jego dzieło *In catabaptistarum strophas elenchus*

PRZYMIERZA TEOLOGIA

(Z 1527), stanowiące ostateczną rozprawę z → anabaptystami, zawierało rozdział *De foedere sive testamento* odnoszący się do przymierza; identyfikując przymierze ze ST i NT, odpierał on twierdzenie nowochrześcjanów, iż w kwestii chrztu należy opierać się jedynie na NT; w sporach z anabaptystami brał też udział H. → Bullinger, który kontynuując i rozwijając idee Zwingliego, poświęcił tej kwestii dzieło *De testamento seu foedere Dei unico et aeterno* (Z 1534); jego bibl.-teol. poglądy przejął J. → Kalwin i opublikował pt. *De similitudine ac differentia Veteris et NT* jako rozdział w 2. wydaniu swego gł. dzieła *Christianae religionis institutio* (Bas 1539); zgodnie podkreślał jedność przymierza (*gratuitum foedus*) w ST i NT; nast. t.p. głosili i rozwijali K. → Olevianus i Z. Ursinus, opisując ją jako Boże dzieło stworzenia, które zapoczątkowało *foedus operum (naturae)*, a odpowiedzią Boga na upadek (grzech) człowieka był *foedus gratiae* (urzeczywistniony w Jezusie Chrystusie), stanowiący luterancki odpowiednik przeciwstawnej kategorii teol. Zakonu (Prawa) i Ewangelii; jako *foedus redemptionis* Boga Ojca i Syna Bożego t.p. najpełniej rozwinął J. → Coccejus w *Summa doctrinae de foedere et testamento Dei*; jego teol. koncepcję (coccejanizm) podjęli i rozwijali uczniowie: J. Braun, F. Burman, A. Heidanus, F.A. Lampe, W. Momma, C. Vitranga, H. Witsius.

T.p. przyczyniła się do nowego teol. dowartościowania ST, podkreślenia jedności działania Bożego w obu testamentach (jedność historii zbawienia), bibl. zakorzenienia teologii oraz nowego ujęcia → predestynacji i integralnego rozumienia → łaski (V 1); prowadziła też do kontrowersji teol. (gł. z → ortodoksją protest.), a zwł. relacji: przymierze dzieła i przymierze łaski, → natura i łaska, dar łaski a życie → gminy chrześcijańskiej; próbę ich rozwiązania podjął m.in. K. → Barth, ukazując przymierze łaski w Jezusie Chrystusie jako „wewnętrzny motyw stworzenia”, a dzieło stworzenia jako „zewnętrzny motyw przymierza”; to podejście umożliwiło powrót do pierwotnych założeń t.p. i jednocześnie jej uwspółcześnienie; najnowsza refleksja teol. zwraca uwagę także na in. kategorie bibl. (m.in. „wierność Boga”), które relację bosko-ludzka określają bardziej precyzyjnie niż pojęcie przymierza.

E.L. Lueker, *Lutheran Cyclopedia*, St. Louis 1954, 294; J.F.G. Goeters, TRE XI 246-252; A.I.C. Heron, EKLn I 570-572; Ch.S. McCoy, J.W. Baker, *Foundations of Federalism. Heinrich Bullinger and the Covenantal Tradition*, Louisville 1991, Eugene 1999; A.I.C. Heron, ECh I 713-714; Ch. Link, RGG III (2000⁴) 172-175; A. Heron, LThK III (2006) 1340.

Stanisław Józef Koza

PRZYMIERZE (hebr. *berith*, gr. *diatheke*), układ między stronami, ich wzajemna przynależność do siebie lub zobowiązanie jednostronne; w historii zbawienia odzwierciedla relację między Bogiem a Izraelem, w wymiarze uniwersalnym między Bogiem a całą ludzkością, w pełni zrealizowane przez → Jezusa Chrystusa, Pośrednika Nowego P.

I. W STARYM TESTAMENCIE – 1. P. między B o g i e m i l u d e m – zawsze jest inicjowane przez Boga; On ustanawia p. między sobą a → Noem i jego potomstwem (Rdz 6,18; 9,8-17), → Abrahamem (Rdz 15,18; 17,2), ludem izr. (Wj 6,4-5; 19 – 24; Ez 16,60,62), → Dawidem (Jr 33,21; 2 Sm 7,12-14); Bóg obiecuje jednocześnie liczne potomstwo (Rdz 17,2,4) i ziemię (Rdz 8,22; 9,8-17), wieczne trwanie dynastii Dawida (2 Sm 7,16; 23,5; Ps 89,4-5). Decydujące znaczenie ma wierność Boga wobec ludzi, stąd Jego p. nazywa się raczej jednostronną obietnicą niż umową czy układem jednakowo angażującym obydwie strony. W tradycji deuteronomicznej p. między Bogiem a Izraelem ujmowane jest na podobieństwo neosyr. formularza kontraktu, w którym strona niższa rangą (podbity lud) zobowiązywała się do całkowitej lojalności wobec Assyrii dyktującej warunki i zobowiązania; dowodzi się też, że jest ono zawierane raczej pod wpływem umów lennych między suwerenem a wasalem, znanych w środowisku Izraela; różni się p. jednostronne ujmowane jako obdarowanie bądź obietnica i dwustronne jako zobowiązanie. Obrzęd zawarcia p. (*karath*

berith) obejmował ryt przecięcia zwierząt; była to symboliczna zapowiedź losu tego, kto nie dotrzymałby zobowiązań p. (Rdz 15,9-10,17; 26,28; 31,44; Joz 9,6; Jr 34,18); podkreśla się w ten sposób zaangażowanie obydwu stron. Z rytym krwi połączone było p. zawarte na → Synaju (Wj 24,3-8); Izraelci przyjęli Prawo p. i zobowiązali się wg niego kształtować swoje życie, stając się w ten sposób „krewnymi” Boga, ludem należącym do Boga, będącym Jego własnością; tylko posłuszeństwo Prawu p. gwarantowało Izraelowi trwanie w więzi z Bogiem; samo składanie ofiar i zachowywanie tzw. *Tory* kultowej nie było wystarczające (Ps 50,5-7).

W LXX na określenie p. stosowany jest rzeczownik *diatheke*, wskazujący na rozporządzenie będące wyłącznie boskiego pochodzenia, które człowiek może tylko przyjąć tak, jak ono jest mu podane; w niektórych tekstach ST terminami równymi z p. są *thorah* (pouczenie – Oz 8,1; Ps 78,10) lub *choq* (ustawa, przepis – 2 Krl 17,15; Ps 50,16); tablice z *Dekalogiem* są nazywane tablicami P. (Pwt 9,9.11.15; 1 Krl 8,9 – LXX); p. odnosi się też do 1. przykazania (Pwt 17,2-3; 29,4-6; Joz 23,16), stąd *Tora* nabiera szerszego znaczenia jako Prawo p. (Wj 19,5; Pwt 28,69).

2. Prorocka wizja Nowego P. – W końcowym okresie monarchii Izraelci łamali najistotniejsze postanowienia p. (→ bałwochwalstwo, niesprawiedliwość społ.); złamanie p. z Bogiem obwieścił prorok → Jeremiasz (Jr 31,32), głosząc, że więź między Bogiem i Izraelem (porównana do małżeństwa) przestała istnieć (Jr 3,1,8; por. Oz 2,4); „chwała Pańska” odeszła ze świątyni (Ez 10,18-19; 11,22-23), a Izraelci zostali wgnani z Ziemi Obiecanej i rozproszeni wśród in. ludów, bez własnej ziemi i bez nadziei (Ez 37,11). Przyczyną zerwania p. był fakt, że nie przestrzegano nadanego na Synaju Prawa; wg Jeremiasza, kontynuatora deuteronomicznej szkoły hist.-teol., było ono napisane na kamiennych tablicach (Pwt 5,22); Mojżesz (i jego następcy) pośredniczył w przekazywaniu go, nauczaniu i aktualizowaniu (Pwt 6); jednak lud Izraela z powodu grzechu (Jr 17,1) pozostawał niezdolny do poznania Pana i Jego woli (Jr 5,4-5); historia ukazywała destrukcyjną siłę działającą w sercach Izraelitów, niszczącą więź p. z Bogiem, więź miłości. Bóg, interweniując przez proroka Jeremiasza, zwiastuje Nowe P. (Jr 31,31); będzie się ono opierać na nowym sercu (Ez 11,19), które Bóg da swojemu ludowi i umieści w nim swoje Prawo; On będzie im Bogiem, oni zaś będą Jego narodem. Pierwsze p. opierało się na poleceniach Boga przyjętych przez lud (Wj 24,3-8); istotą Nowego P. jest dar nowego serca i Prawa w jego wnętrzu; pierwsze wymagało posłuszeństwa Prawu zewn.; nowe polega na znajomości Pana, czyli na wewn. i szczerej komunii z Bogiem, która owocuje określonym postępowaniem w życiu rel. i mor. (Jr 31,34). Uczestnicy Nowego P. jako wydarzenia stają się synami Bożymi (rodzina, ludem Boga); dzieje się to nie za sprawą zwykłych narodzin biol. ani przez znak → obrzezania, ale dzięki darowi nowego serca i Ducha (Ez 36,26-27); Duch Boży działający w sercu człowieka sprawi, że przylgnie on całym sercem i całą duszą do Bożej woli, do Prawa p.

W prorockiej wizji Nowe P. ma charakter uniwersalny; Bóg wyleje swego Ducha na „wszelkie ciało”, czyli na wszystkich ludzi, wszyscy staną się prorokami, znającymi wolę Boga (Jl 3,1-2); Jeremiasz ujmuje powszechność Nowego P. w kluczu wiekowym: wszyscy „od najmniejszego do największego” poznają Pana (Jr 31,34; por. Oz 2,22); jego pełna realizacja oznaczać będzie koniec dziejów zbawienia, kiedy Bóg w pełni objawi się wszystkim ludziom. Nową jakość Nowego P. łączy się z nowym rozumieniem możliwości człowieka w relacji do Boga; w Starym P. człowiek, kierując się dobrą wolą, był w stanie dochować wierności przyjętym w p. zobowiązaniom – był posłuszny słowu Boga; Nowe P. jest możliwe dopiero wtedy, gdy człowiek i lud rozpoznają swoją radykalną niezdolność do czynienia dobra; zaczyna ono istnieć, gdy Bóg ofiaruje człowiekowi i ludowi uznającemu się za grzesznika z natury